

IN DE LEER BIJ AUGUSTO BOAL

Augusto Boal, *Games for Actors and Non-Actors, Second Edition*, Translated by Adrian Jackson, London en New York, 1992¹/2002, 301 p. (ISBN 0-415-26761-7 [hbk]; ISBN 0-415-26708-0 [pbk]).

Vanuit zijn intussen erg rijke internationale ervaring heeft de Braziliaanse, politiek uiterst links georiënteerde theatermaker Augusto Boal, die eerder zijn theorieën uiteenzette in o.a. een klassieker als *Theatre of the Oppressed*, een groot aantal praktische tips samengebracht in *Games for Actors and Non-Actors*, waarvan hier de uitgebreide tweede versie voorligt.

Dat Boal, die recent ook de autobiografie *Hamlet and the Baker's Son: my life in theatre and politics* schreef, zich aan een praktijkboek over het Theater der Verdrukten waagt, kan weinig verwondering wekken: voor hem betekent 'to act' immers zowel 'handelen' als 'acteren', wat wil zeggen dat de theaterpraktijk verondersteld wordt tot handelen te leiden, met andere woorden moet doorwerken in het dagelijkse leven.

Het Theater der Verdrukten, dat, in tegenstelling tot het louter interpretatieve theater dat we gewoon zijn, tot doel heeft de toeschouwers tot protagonisten te maken, en hen door deze transformatie te helpen om de maatschappij te veranderen, bestaat in drie vormen, die hier alle drie aan bod komen. Het gaat om het al wijd bekende Forumtheater, waarbij een onopgelost probleem aan de toeschouwers wordt voorgelegd, die dan aangemoedigd worden om de plaats van de protagonisten in te nemen en aldus manieren te vinden om de onderdrukking waarvan ze het slachtoffer zijn op een meer succesvolle manier te bestrijden (cf. *Legislative Theatre*¹). Verder om het Beeldend Theater, dat beoogt een groep mensen via dynamische 'sculpturen' essentiële waarheden over maatschappij en cultuur te laten ontdekken en het Onzichtbaar Theater, dat zich op locatie afspeelt, zo dat de toeschouwers niet weten dat ze bij een toneelspel betrokken zijn.

Aan oefeningen ('fysieke monologen', die leiden tot een beter kennen en ervaren van lichaam en spieren), spelletjes ('fysieke dialogen', berichten ontvangen van en zenden naar andere lichamen) en technieken die in verband hiermee staan is het dan ook dat het grootste gedeelte (het derde hoofdstuk, dat meer dan tweehonderd bladzijden beslaat) van dit ruim geïllustreerde 'receptenboek' is gewijd.

Oefeningen en spelletjes worden onderverdeeld in vijf categorieën, waarbij gestreefd wordt naar een eenheid tussen fysiek en psyche in het aanwenden van de vijf zintuigen.

In de eerste categorie, 'Feeling what we touch', staan aanraken (bv. zo weinig mogelijk contact hebben met de grond, iemand uit een stoel heffen) en bewegen (bv. slow motion, het Breughelspel, de dans met de appel, waarbij twee personen bewegen met een appel tussen hun voorhoofd) centraal. De tweede categorie, 'Listening to what we hear', betreft ritme (van bv. ademhaling, hartslag, spraak) en melodie. Dit met als doel gevoelens als liefde, angst en haat uit te drukken, waarbij vooral karikatuur dient te worden vermeden. In 'Dynamising several scenes' (categorie drie) proberen geblinddoekte deelnemers hun andere zintuigen te scherpen (cf. het terugvinden van een eerder gefocust punt, een medespeler die men heeft betast, een hand die men heeft aangeraakt, zich laten leiden door geluid, door een medespeler die een imaginaire 'reis' vertelt) en wordt bovendien aangeleerd hoe men de ruimte beter kan gebruiken (zich gelijkmatig over een bepaalde ruimte verspreiden, groepjes van een bepaald aantal vormen). Om de creatie van personages (agent en dief, het tegengestelde van zichzelf, het nadoen van dieren, het gebruik van maskers) gaat het in de vierde categorie 'Seeing what we touch'. In de vijfde categorie, 'Memory of senses' probeert elke deelnemer, meestal met de hulp van een copiloot, zich zijn exacte gewaarwordingen bij een gebeurtenis uit het verleden te herinneren.

Wanneer hij het over de technieken van het Forumtheater heeft, die verder worden uitgewerkt in het vijfde hoofdstuk, benadrukt Boal dat voor elk, zo duidelijk mogelijk geformuleerd probleem van onderdrukking dat wordt aangepakt, steeds alternatieven dienen te bestaan, zodat fatalisme kan worden vermeden en aan het slot concrete plannen voor verdere actie kunnen worden uitgewerkt. Eveneens van belang is dat de 'joker', die het spel in goede banen leidt, zelf geen beslissing mag nemen of het publiek in enige mate manipuleren, op de hoede moet zijn voor 'magische' oplossingen die zouden kunnen worden gesuggereerd. Overigens is de encenering bij voorkeur zo verzorgd mogelijk, terwijl ook muziek en dans kunnen worden geïntegreerd.

Recente experimenten met het Onzichtbaar Theater worden verder uitgewerkt in het zesde hoofdstuk. Hier vallen vooral projecten in de Parijse metro (i.v.m. seksuele pesterijen) en in Stockholm, met als thema racisme (op een ferryboot) en verkeeroverlast (midden op straat) op. Zeer interessant zijn ook de oefeningen waarbij Boal in workshops in uiteenlopende landen de opdracht gaf het begrip 'familie' uit te beelden, een beeld dat in hetzelfde land steeds merkbaar-

dige gelijkenissen vertoonde, tussen de landen onderling niet meer kon verschillen. Zo keren in Zweden de leden van een gezin zich zwiingend van elkaar af, zijn in Argentinië alle blikken op de lege stoel gericht, symbool voor een gezinslid dat ten tijde van de militaire dictatuur is gevlucht of verdwenen.

Behalve praktische tips bevat dit boek ook enkele essays, waarvan een aantal (hoofdstuk één, twee en vier) reeds in de eerste druk was opgenomen. Eén essay is gewijd aan het werk van de acteur en is gebaseerd op Boals ervaringen bij het Arena-theater in Rio de Janeiro (1956-1971). Hij gaat hierbij, net zoals Stanislavski, uit van het primaat van de emotie, terwijl hij de opbouw van een personage als een dialectisch proces ziet (in het geval van Jago angst die tot moed leidt, waaruit dan de actie ontstaat). Ook is er het verslag van experimenten rond gezin (onderdrukking van de vrouw) en samenleving (onderdrukking van de man-kostwinner) in Godrano in Sicilië, dit tijdens de late jaren 1970. Verder belicht Boal zijn werk in het Portugal van kort na de Anjerrevolutie (projecten rond landhervorming en het omgaan met de herinnering aan de geheime politie) en in Parijs (i.v.m. stakingen). Interessant is eveneens een parabel over het ontstaan van het theater vanuit de noodzaak aan communicatief handelen.

Over recent werk heeft hij het o.m. in de inleiding. Zo werpt hij een licht op zijn experimenten met het gebruik van introspectieve technieken (cf. *Rainbow of Desire*), die kunnen worden aangewend in situaties waarin het niet altijd duidelijk is wie de onderdrukker is, waar m.a.w. onderdrukking een complexe situatie is. Een van de technieken betreft hier het laten uitbeelden van de verschillende facetten van een door de protagonist gespeelde emotie door evenzoveel acteurs, zodat de protagonist als het ware een palet van pure kleuren aangereikt krijgt, die hem helpen bij het samenstellen van het juiste 'mengsel', nodig voor de creatie van zijn personage. Een nieuwe manier van werken, die hij toepaste in uiteenlopende situaties als een workshop over *Hamlet* bij de Royal Shakespeare Company, een project in Sao Paolo, waarbij een jaar lang in zevenendertig gevangissen zowel met de bewakers als met de geïnterneerden werd gewerkt en bij de beweging van de landlozen in Brazilië, die verlaten gronden in gebruik nemen, ook zonder de toelating van de wettelijke eigenaars.

In het zevende hoofdstuk heeft Boal het over de libertijnse, totale passie van de tragische kunstenaar, gedreven door het goddelijke streven om de wereld te herscheppen, een passie die getemperd wordt door de clown, die nooit tot het uiterste zal gaan.

Het boek sluit af met 'The Pedagogy of Fear', bedenkingen bij een workshop die Boal hield in New York kort na de aanslagen van elf september 2001 en waarbij hem vooral de angst van de New Yorkers én hun schrijnend gebrek aan kennis van de recente geschiedenis opvalt.

Games of Actors and Non-Actors is een erg interessant boek, dat getuigt van de enorme inzet en werkkraft van de gedreven kunstenaar Boal, die zijn rijke ervaring met de lezers wil delen. Staat het Theater der Verdrukten uiteraard centraal, vele oefeningen en technieken zijn eveneens interessant voor mensen die zowel beroepsmatig of enkel als amateur met theater zijn begaan, voor vormingswerkers en therapeuten, wat de bruikbaarheid van dit werkboek, dat af en toe echt vernieuwend is, tegelijk grondig is uitgetest, natuurlijk aanzienlijk verhoogt.

Annick POPPE

NOOT

- ¹ Cf. mijn bespreking "Augusto Boal over theater en politiek" in *Documenta*, 18 (2000), nr. 1, pp. 73-75.